

DOKUMENTUM

Lőcsei Péter

JÉKELY-MOZAIKOK

A KÖLTŐ ÁTDOLGOZOTT ÍRÁSAIBÓL,
ELHAGYOTT VERSEIBÓL

Kántor Lajos emlékének

A holt költők utókoruk kiszolgáltatottjai. Már nem tudnak védekezni, értelmezni. Hagyatékuk feltárásának felelősségét az utókor filológusai örökölték. Őket azonban nem csupán a tapintat vezérli. Az életművek jobb megértésének érdekében olyan kéziratokat, vázlatokat, leveleket is nyilvánosságra segíthetnek, amelyeket a szerzők nem adtak volna ki, nem jelentettek volna meg újra.

Az utolsó szál liliomhoz című Jékely-kötetet Győri János 1985-ben és 1988-ban a kihagyott versekkel és a hagyaték néhány darabjával gazdagította. Utószavában aggodalmát is megfogalmazta: vajon szentesítené-e eljárását a költő? A posztumusz kötetekben nem akarta sérteni az egykori összeállítás szellemét, ezért az előkerült írásokat a függelékbe sorolta.¹ Tanulmányomban ezt a korpuszt egészítem ki. Felhívom a figyelmet a kötetekből kimaradt versekre, a mellőzött, átalakított művekre. Nem törekedhettem a teljességre, de a pontosabb képhez (talán a kritikai kiadáshoz) így is tucatnyi tétellel szolgállok.

Jékely olykor megfeledkezett kéziratairól, megjelent írásairól. Egy részüket szerkesztési okokból hagyta ki első könyveiből. Tudta, hogy a hasonló élménykörből származó művek gyengíthetik egymást; szürkeséggel fenyegetnek az azonos rugóra járó megoldások. Jellemző, hogy az *Éjszakák*ban mindössze 34 verse kapott helyet. A 48 oldalas kötetet 1939-ben a jóval bővebb *Új évezred felé* követte (96 oldal, 67 vers). Első könyvéből jó néhány költeményt vett át (*Apátlan éjszakák; Vasvári Pál nyomában; Enyeden ősz van; Kalotaszegi elégia; Pisztráng-balet; A legelső leány után; Tücsök; Téli éjszakák*). Az 1943-as *Mérföldek, esztendők...* 131 oldalán 85 vers szerepelt. A kényszerű hallgatás után csupán 1957-ben jelent meg a

Tilalmas kert. Hiába növekedett 372 oldalra a terjedelem, sok minden ki-
maradt belőle.

Jékely több alkalommal is máglyát gyújtott feledésre ítélt kézírataiból. Füzeteivel, vázлатаival ezt megtehetette, de a folyóiratokban, újságokban nyilvánossá váltakkal nem. Kihagyhatta, de nem semmisíthette meg őket. Mivel nagyon sok lapban, kiadványban szerepelt, tekintélyes számú költeményére, szövegváltozatára homály borult. Gyakran érezte úgy, hogy művei csiszolásra szorulnak.² Nem ritkán címüket is megváltoztatta. Az *Eljön a napból Kísértő dallam*, az *Úti énekből Vonatozás*, a *Téli délutánból Téli mese* lett. A sor hosszan folytatható.

Sok esetben törölt, illetve betoldott szakaszokat. A hangulati módosításokat a szavak enyhítőbb vagy erőteljesebb párjaival oldotta meg. Gyakran cserélt ki toldalékokat, máskor hangtani variánsokat alkalmazott. A mellérendelésekből alkalomadtán törölte a kötőszókat. Szinte mindig feszelesebb szerkezetet hozott létre. Nemegyszer hagyott ki alcímeket, római számozású tagolásokat. Sok esetben egy tömbbé alakította a szakaszokat, de találunk példát ennek ellenkezőjére is. Új ajánlásokat fogalmazott meg, némelyiket módosította; egy részüket alkalmmilag vagy végleg elhagyta.

*

A 19. születésnapjához közeledő Jékely Zoltán a *Magyarságban* adta közre első verseinek egyikét.³ A zsengében a költő a közvetlen látványból indult ki. „Hadijelentésében” a folyón sodródó jégtömbök élményét, metaforáját növesztette allegóriává.

Jégtáblák a Dunán

Pár napja elcsitultak a téli vad szelek
s azóta folyton-folyvást vonul a jégsereg.

Vajjon hova törekszik a sok ködszin csuhás
s meddig tart még a gyászos, egyhangu vonulás?

Talán Augsburg vidékén a messzi Lech-mezőn –
s most onnan jó a rossz had bomlottan, senyedőn.

Milyen fáradtan uszik minden zilált alak,
a víjjogó sirályok fölöttük szállanak.

Kisérő dögmadárként körözve vészesen,
fejet, szemet leszegve, mint ölyv egérlesen.

Hallod? – dalol a népség! Be furcsa dalolás:
lehet, kettőnkön kívül nem érti senki más,

hogy minket verbuválnak, daluk nekünk való
és minket hív a sorba a bágyadt induló.

Pedig még azt se tudjuk, hol bántak el velünk
s árkon, bokron keresztül vajjon hová megyünk.

Talán jó volna, pajtás, ha sorba állanánk,
a marsot megtanulnók s velük fujná a szánk.

Jékely költeményére rövidesen Reményik Sándor válaszolt. Neki ajánlotta *Őrült telekre őrült tavaszok* című versét.⁴ Átvette tőle a kétsoros, páros rímű formát. A Szamos kolozsvári áradásáról szólva az Erdélyből távozók és az otthon maradók kapcsolatát idézte. Utolsó szavával, a birtokos személyjeles *házatok*-kal azt az Áprily Lajost is bevonta a „párbeszédbe”, aki vel néhány éve még együtt szerkesztette a *Pásztortűz* számait:

„... Ha itt volnál ezen az éjszakán,
Egy ütemet kihallanál talán.

Vigasztalót, nem csak félelmeset,
És helyettem rónád a rímeket.

Hídról hajolnál a sötét folyóra,
Csapongna hajad szőke lobogója.

Néznéd áradó, friss, szabad-magad.
Én döbbenve nézem a partokat. [...]

Holnap, – ha lát a világ holnapot,
Meglátom a vad Szamos könyökét,
S hogy áll-e még elhagyott házatok.”

Nem találtam magyarázatot arra, hogy Jékely verse miért maradt ki gyűjteményes kötetéből. Akad még egy rejtély számomra. A *Pásztortűz*ben a *Kicsi szamosi óda* „Reményiknek” szóló ajánlással látott napvilágot.⁵ A tisztelgő gesztus a *Mérföldek esztendők...*-ben és későbbi kötetekben már nem szerepelt. Vajon miért?

*

A Trianon utáni erdélyi és felvidéki magyar irodalomban az önazonosság megőrzésnek gyakori jelképeként tűnnek föl a templomok és az iskolák. Reményiktől, Áprilytól, Dsidától, Mécs Lászlótól, Kányádi Sándortól megannyi példa idézhető. Jékely verseiben a templomok, a temetők rendszert a hit, a mulandóság, a kitartás, a veszteség élményét hordozzák (*A Házsongárdi temetőben*; *Régi flórenci asszonyokhoz*; *A nagy temetőben*; *A templom*; *Szép temető*; *Seol ellen*; *Haláltánc, 1944*; *A Missa pro pauperibus hallgatása közben*). Legismertebb művei közé tartozik *A marosszentimrei templomban*, amelyet a *Tilalmas kert* óta ő és kötetének szerkesztői 1936-ra keltezték. Ezt érdemes árnyalni. Akkor is, ha a szerző a végleges szövegváltozatot tekint a megírás dátumaként. Jékely így vallott a vers fogantatásáról Garai Gábornak: „Romjainkat lelkünkben hordozzuk, világgá visszük, akárhová vetődünk. Nehéz felelőtlen boldogságban álmélnodni Prága vagy Milánó dómjaiban, hol még a miniatűr márványfaragványok is épen maradtak, mint valami csipkék a vitrinben, amikor idehaza a legvastagabb bátyák is porba omoltak. Egyébként, ha meggondolom, hogy már 1935-ben a romladozó marosszentimrei templomban átélt gyerekkori istentisztelet emléke kísértett...”⁶ Az évszám a vers megírására és megjelenésére is igaz. Első – még szakaszokra tagolt – változata a *Protestáns Szemle* 1935. decemberi számában olvasható.⁷ A későbbi eltéréseket aláhúzással emeltem ki:

A marosszentimrei templomban

Fejünkre por hull, s régi vakolat,
így kántáljuk mi a Drága Siont.
Egér futkározik a pad alatt
s odvából egy-egy vén bagoly kiront.

Tizen vagyunk: ez a gyülekezet,
tizenegyedikünk maga a pap,

de énekelünk mi százak helyett,
hogyan hull belé a por s a vakolat.

s a hiuban a denevér riad
s a falban egy-egy rossz kő meglazul;
tizenegyedikünk az árva pap,
tizenkettedikünk maga az Úr.

Csak fújjuk, míg a torkunk megszakad,
– azt bünteti, akit szeret az Úr –
s velünk fújják a nagy kövek alatt,
kiket kiirtott az idő gazul.

Röviddel ezután a *Pásztortűz* hasábjain *Az elhagyott templomban* címen szerepelt.⁸ Ott a harmadik szakasz már nagybetűvel kezdődött. Aligha deríthető ki, hogy a folyóirat szerkesztője vagy a szerző kezdeményezte a cím-változtatást. Az *Ifjú Erdély* hasábjain kétszer is találkoztam a verssel: először a *Protestáns Szemlében* közölt módon,⁹ másodszer átdolgozott formában.¹⁰ A végleges változat az *Éjszakák* című kötet nyitánya lett.

Jékely a fogyatkozó számú közösség tagjaként többes szám első személyben szólal meg. A kitartást, az egyenes gerincet nem mint vágyott értéket, hanem mint élő gyakorlatot hangsúlyozza. Felszólítás nélkül is a követendő tartást hirdeti. Patetikus soraiban a pusztulást az egyneműnek tételezett hívek ereje ellensúlyozza. Torkuk megszakadásáig fújják a szent éneket; azok helyett is, akik az idő áldozataivá váltak. A három idősík ebben az ígértben találkozik. A hagyomány folytatásához erőt kapnak a múlttól, szellemi értelemben őket erősítik a halottak.

A versben a „Drága” jelzőjű Sion a Szenci Molnár fordította zsoltáron kívül további bibliai mondatokat is fölidéz. Az „azt bünteti, akit szeret az Úr” Szent Pálnak a zsidókhoz írt levelével mutat közeli rokonságot: „Mert az kit szeret az Úr, meg dorgálja, valakit fiává fogad, meg ostorozza.”¹¹ Az „Azt bünteti, kit szeret, / Máskép ő nem is tehet” bibliai ihletésű mondat a „Térj magadhoz, Drága Sion” kezdetű hiterősítő énekből ismerős a református hívek előtt.¹² Ezt 1890-ben Jeszenszky Károly fordította Pauli Joachim verséből.

Jékely verszárlatában a megszemélyesített idő válik negatív cselekvővé: ő végzett gazirtást. Ezzel a váltással, választással a költő nem Istent szólítja meg; nem őt említi a pusztítás „felelőseként”, nem hozzá intéz panaszt.

Ráadásul a hittől elfordulókat, a gyülekezet esetleges gyengítőit, illetve a lehetséges ellenfeleket, korlátozókat sem kell megneveznie. Utóbbit azért hozom szóba, mert 1923-tól kezdve a marosszentimrei templom kisajátításáról számos cikk jelent meg az erdélyi és a magyarországi sajtóban. A kisebbségi megpróbáltatás jelképévé vált. Vincze Géza lelkészt 1921 ősztől súlyos fenyegetések érték. Többször kilátásba helyezték, hogy a református eklézsia javait a „gör. katolikusoknak” adják át. A román hatóság 1923. március 27-én hivatalos iratot állított ki arról, hogy egyházának egyetlen híve sincs, ugyanakkor a községben földterülettel rendelkezik. Dr. Szabó András a visszaélésekről többek között ezt írta: „A reformátusok képviselői hasztalan hivatkoztak, hogy a bizonyítvány valótlan tartalmú; hogy magában Szentimrén is 10 hívő van, a lelkészséghez tartozó szórványokban pedig mintegy ötven...”¹³ A kor sajtójában ilyen címekkel találkozhattak az olvasók: *Hatósági erőszakoskodás a marosszentimrei református templom birtokáért*; *A románok elraboltak egy magyar templomot*; *Templom nélkül maradtak a marosszentimrei reformátusok*; *Az elkobzott magyar templom*. Az esettel 1925-ben a *Reformátusok Lapja*, 1927-ben a *Budapesti Szemle* is foglalkozott.

*

A vers első változatában a zsolnárt háromféle módon szólaltatják meg: *kántáljuk, énekelünk, fujjuk (fujják)*. Ehhez járul a negyedik (*míg a torkunk megszakad*) kifejezés, amely helyzeténél fogva a jövőbeli heroikus cselekvést nevezi meg. Közülük a *kántál* és a *fujjuk* ige hordoz negatív konnotációt: előbbi a hosszan, elnyújtottan (csúnyán) énekel mellett az ’alamizsnát gyűjt’ jelentést is. A végső változatban Jékely vállalta az ismétlést. Kifejezései – *énekeljük, énekelünk, énekelünk, dalolnak* – semlegesebb értékűek. Véleményem szerint további módosításai is emelték a vers értékét. A *Protestáns Szemlében* közölt változatban például hat kapcsolatos kötőszó szerepelt. Ezt négyre csökkentette; mondatokat vont össze. Az astrófikus átalakítás is hatásosnak bizonyult.

*

A pusztuló marosszentimrei templom és Jékely verse nyomán költői üzenetek, panaszok, vádbeszédek születtek az erdélyi irodalomban. Közös vonásuk, hogy az épület mellett föltűnnek a romlás egyéb motívumai. A „meglazult idő”, a „gyarló idő” előhívja a hamleti kizökkenő idő képzetét. Az intertextualitás megannyi jelentéstöbbletet, képzettársítást eredményez.

Kányádi Sándor Jékely Zoltánnak ajánlotta az *Egy csokor orgona mellé* című vallomását. Központozás nélküli soraiban a pusztulás képeit sorakoztatta. Nem imitálta atyai barátjának versformáját, de szóhasználatával őt idézte: „ledőlt a cinterem fala / kövei földbe vástak / védtelen áll a dombon / maholnap egyesegyedül / istené lesz a templom / csupán egy ajkon szól már / paptalan marosszentimrén / haldoklik szenci molnár...”¹⁴

Ferenczes István Sütő Andrást tisztelte meg *Marosszentimrei templom, 2002* című költeményével.¹⁵ Írásában több Jékely-utalást fedezhetünk föl. A formai hasonlóságok mellett ilyenek az eredeti alkotás emblematikus szavai: a *gazul*, a *meglazul(t)*, az *énekel*, a *megmaradt*. A szerző a keserű szójátékoktól sem riadt vissza. Jellemző példaként a „Fejünkre pók hull, égi vakolat” sort említem. Mindezek nem feledtetik a vershelyzet lényegi különbségeit. Jékelynél egy megfogyatkozott, de hitét gyakorló gyülekezetet látunk a gradációban (*tizen, tizenegyedik, tizenkettedik*). A költő a zoltárt éneklők egyike, aki a többiek nevében is hitet tesz. Ferenczes versének elbeszélője a templom látogatója. Az ajtón zárral, *gályarab bilincsel* szembesül. A nyitóképet komorabbá teszi azzal, hogy a grádicsokon lefelé indul: „Tízen, kilencen, nyolcan sem vagyunk”. Helyzetjelentése végképp elkomorul: az ingó tornyú templomból nem csupán a gyülekezet, hanem a pap és az Úr is hiányzik.

*A marosszentimrei templomnál*¹⁶ című versét Kovács András Ferenc Jékely Zoltán „nótájára” írta, és Ungvári Zrínyi Imrének ajánlotta. Személytelen leltárának kulcsszava a hiány, a tagadás. Minden az enyészeté: a romos épület falai elfelejtik a zoltárokat. A megriadt, örvénylő galambraj kivételével a lefelé irányuló mozgások kerülnek túlsúlyba. A „megrepedt menny hull” után a „hámló falak” következnek. A „Hasadt torony hull, vedlő vakolat” után a „görbült fű alá” temetett egykori híveket említi. Nála sincs gyülekezet és árva pap. Az Úr is hallgat: nem bünteti, hanem megszünteti azokat, akiket szeret.

Ferencz Imre *Templom*¹⁷ című verse Jékely Zoltán emlékére született. Kettős vádbeszédként olvasható: a költő Istennel perel („Protestálok nálad, Uram”), de azok ellen is szól, akik a templom végső romlását „Közönnyel, talán kárörvendve nézik...” A három szakaszban az épület egy-egy korszakát, egykori (és mai) tulajdonosát idézi föl. A szikár mű fogyasztásaként említem a hatást gyengítő tárgyi tévedéseket. A templom legrégebbi, román stílusú részei a XIII. században épültek. A XV. század derekán történt átalakítást a hagyomány Hunyadi János építkezésének tartotta ugyan, de ezt egykorú források nem igazolják. Azt sem bizonyítja semmi, hogy a bővítési munkálatok összefüggésbe hozhatók-e Mátyás születésével. A vers

második szakaszában említett „ortodoxokra bízta” fordulatot indokolatlan eufemizmusnak érzem. A harmadik szakaszban alighanem elírás a „Nincs szükségünk tanúságtételre”; a vers logikája szerint a „Nincs szükségük” il-
lene ide.

*

Az *Erdélyi Helikon* fontos fóruma volt Jékelynek. Ott megjelent verseinek egy része kimaradt köteteiből; jelentős részük lényegesen átalakult. A külön tanulmányt igénylő kérdésnek itt csak töredékét érinthetem.

A *Ballada a kóbor kutyákról*⁸ a *Mérföldek, esztendők...* utolsó ciklusában az *Elfelejtett versek* között kapott helyet. A *Tiltalmas kertnek* és a későbbi gyűjteményes köteteknek következetesen ez a nyitánya. Csaknem tucatnyi eltérés fordul elő az *Erdélyi Helikonban* közölt és a végső változat között. Többségük központosítási javítás. Az eredeti ajánlás már a *Mérföldek, esztendők...*-ben *Az ötszázéves Villon emlékének* lett. A kezdő szakaszban szereplő *kuvvaszkutyák kóborkutyákká* váltak. Néhány esetben a mondathatárok is módosultak.

A *Tündéri fürdés* Jékely szerelmi elégiáinak egyike. Korai változata ajánlás nélkül, három belső címmel tagolva szerepelt az *Erdélyi Helikonban*.¹⁹ Az első részben (*Gyerekkoromban is kerestelek*) a múlt vágyakozását, a másodikban (*Végre megtaláltalak*) a jelen boldog suhanását, a harmóniát, a harmadikban (*Reménytelen remény*) az előrevetített végső elmúlást szólaltatta meg. A szerelem és a pusztulás élményét formába öntő kompozíció számos korabeli költeményével állítható párhuzamba. Jellemző példaként az utolsó szakaszt idézem, amely az *Új évezred felé* közeli rokona: „Testi tömlőc ellen a lelkünk / hiába lázadoz: / idegenül harsognak el felettünk / az új évszázadok.”

Az eredeti négy soros szakaszokat Jékely később átalakította; a művet „*Vékás Judit emlékének*” szóló ajánlással látta el. Az alcímeket elhagyta. Néhány kifejezést is módosított. Így például a „*villózótestű, vízszelő halak*” „*vízhasító, villótestű halak*” formában tűnt föl. A mű végleges zárata a *Pásztor-tűzben* önállóan megjelentetett *Röngök vagyunk* című négy soros vers lett.²⁰

*

A *Kísértő dallam* négy szakasza korábban „*Eljön a nap*” címen szerepelt az *Erdélyi Helikonban*.²¹ A szerelmi vallomás ebben a versben is a halál élményével kapcsolódott össze. A két szöveg szóhasználata gyökeresen eltér

egymástól. A kifejezések módosulásán kívül a szótagszámok és a ritmus változását is érzékelhetjük.

Jékely lírájában sorra tűnnek föl a balladai vonások. Az írások komorsága, gyakori halálélménye, megannyi baljós sugallata ezt a műfajt idézi. Skót mű átdolgozásaként közölte *A halászné balladája* című versét.²² Benne az elválás tragikumát fogalmazta meg. Egy Usher-Wellben élő özvegy édesanya tengerre küldte három fiát. Hosszú távollétük miatt már-már gyászolná őket. Átkot mond, és az ifjak csodálatos módon visszatérnek. Öröme azonban nem lehet felhőtlen, mivel a testvérek titokban új életet, idegen földet választanak. Azzal a tudattal, hogy távozásuk végleges lesz, és édesanyjuk minden biztonnyal esztét veszti.

*

A *Téli éjszakák* című 31 szakaszos kompozíciót római számokkal osztotta négy tételre.²³ Az *Erdélyi Helikon*ban közölt változat II. részébe már beépítette az *Egyedül* című versét, amely korábban a *Budapesti Hírlap*ban jelent meg.²⁴ Később alaposan módosította a tagolást; az eredetit néhány sorral kiegészítette, a III. részből pedig végképp törölt 18 sort.

Az *Erdélyi Helikon*ban²⁵ közölt *Apátlan éjszakák* közbülső szövegváltozatnak tekinthető. Korábbi és végleges formája az *Éjszakák* című kötetbe is bekerült. Ott ötrészes, 68 soros kompozíció. Az *Erdélyi Helikon* variációjában a tucatnál több szóváltoztatás mellett egyéb eltérések is bőven előfordulnak; a nyitóstrófa 1-2., illetve 3-4. sorát felcserélte a szerző. Az első és a második rész határán három szakaszt hagyott ki:

Kattogva zárták lenn be a kaput,
hogy nyugovásunk istenes legyen,
egyet lobbant a lámpa s elaludt.
Sírt-rítt az ősziféreg a hegyen.

II.

Fasor-csatornáján a hold-kanú
ilyen mélyen valaha kóborolt-e?
Szinte fejvel éri a halkszavu,
park útjain járó Stefan George.

Üres szeme kútmélyekből világít,
táltos macskánk látja és megriad.
Borzolt sörénnyel ablakon bemászik
s kurrogva tűnik el az ágy alatt.

A végső változatból kimaradt a zárlat öt szakasza is:
„A kapuban nagymama hívogat, / a háznép hallja és elébe fut. / De nem
birjuk kinyitni a kaput! / Vissza viszi a fekete fogat.”

VI.

Villák víg népe mind az ablakoknál.
Előttünk zúg vitézlő iramu,
kéklő patak s lehorgonyozva ott áll,
ihol, kapunkban áll a hold-kanú!

Ki a határon túl még nem jutottál:
szegény fejem, most nyitva áll az út!
Hold-csolnakon Sindbád ha utazott.
Szökj fel hamar, indulj, láss, okosodjál.

Ó, hány patak vár, hol még nem fürödtél,
Ó, hány fa, melybe nem vésted neved,
hány ismeretlen színü s ízü köd, szél,
s micsoda nagy, idegen lányszemek!

Villák víg népe mind az ablakoknál,
hajnalos szélbe száll búcsúszavuk –
de kilenc kígyó őrzi a kaput:
megfojtának, ha kilopakodnál.

*

Észak-Erdély visszatérése sokak számára az idők helyrezökkenésének reményét jelentette. Ebben a vágyakozásban az 1941. év tavaszán Kolozsvárra költöző Jékely is osztozott. Életének újabb nagy fordulata várta. Elhúzódó, tragikus mozzanatok sem nélkülöző válása idején jelentkezett az új szerelem. 1942-ben feleségül vette Jancsó Adrienne-t. Közismert, hogy

műveinek többségében az elégiák borongása, az elmúlás fájdalma tűnik föl. A ritka kivételek közé tartozik az a verse, amelyben a felhőtlen boldogság, az emlékidéző harmónia szólalt meg. Írása kimaradt a gyűjteményes kötetből.

Ó, ébredő...²⁶

Ó, ébredő ezer gyermeki emlék!
Régi lányok, ámor-csiráztatók,
csak egy-egy csókot adjatok fejenként.
Régi bácsik, életre bízatók,
árva fejem, ti megsímogassátok
s kívánjatok nekem szerencsét.

Jaj, mennyi csók, mennyi könnyes öröm,
mennyi integetés és búcsuzás!
Férficsókok baráti csattanása,
öreg urak bámész botozgatása,

ifjú lelkek virágba-lobbanása –
ez volt 1940-ben Kolozsvár,
és én hitten-hiszem, hogy most már
ez is marad s így száll vígulva, önként
az úton, mely boldog magyar öröklét
zengő és végtelen terébe torkol...

Köszönöm Ferencz Győző, Láng Gusztáv, Vallasek Júlia és Várady Szabolcs önzetlen segítségét.

JEGYZETEK

¹ *Jékely Zoltán összegyűjtött versei*. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1988, 687–693.
[A továbbiakban: JZöv]

² Jékely javításai korábban több róla szóló tanulmányban is szóba kerültek. Kántor Lajos: *Jékely kolozsvári testamentuma (Itt valami más van, Héttorony, 1992, 185. kk.)*; Vallasek Júlia: *Kolozsvári közjáték (Jékely Zoltán munkássága 1940–1944 között)*. *Irodalomtörténet*, 2000/4, 537–555. Lócsei Péter: *Tükröződés-*

sek – Jékely Zoltán, Weöres Sándor és a „botcsinálta nemzedék”. In: „Csillagtoronyban”; szerkesztette: Palkó Gábor, Péterfy Sarolt. Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014, 753–80.

³ Jékely Zoltán: Jégtáblák a Dunán. *Magyarság*, 1932. január 16., 18.

⁴ Reményik Sándor: Őrült telekre őrült tavaszok. *Erdélyi Helikon*, 1932, 320. *Az építész fia* c. válogatásban a vers néhány sora megváltozott; az ajánlás így módosult: *Költő-társam költő-fiának* (Kriterion, 1983, 213.). Ebben a formában olvasható a *Reményik Sándor Összes verse* I. kötetében is (Polis – Kálvin – Luther, Kolozsvár – Budapest, 2005, 650.).

⁵ *Pásztortűz*, 1941, 413.

⁶ *Az én országom*, 33.

⁷ Jékely Zoltán: A marosszentimrei templomban. *Protestáns Szemle*, 1935. december, 554.

⁸ Jékely Zoltán: Az elhagyott templomban. *Pásztortűz*, 1936, 1., 10.

⁹ Jékely Zoltán: A marosszentimrei templomban. *Ifjú Erdély*, 1936. március, 106. A variánsban mindössze két helyesírási eltérés fordul elő.

¹⁰ Jékely Zoltán: A marosszentimrei templomban. *Ifjú Erdély*, 1937, 143. A lapban a négyszakaszos változat szerepelt.

¹¹ Az sidoknac írott levél, XII. r. 6.

¹² *Magyar református énekeskönyv*, Kálvin Kiadó, Bp., 1966, 546.

¹³ Dr. Szabó András: Ami nem jogi, hanem hatalmi kérdés. *Magyar Ki-sebbség*, 1923. 06. 15., 444–449.

¹⁴ Kányádi Sándor: *Valaki jár a fák hegyén*. Magyar Könyvklub, Bp., 1997, 197.

¹⁵ *Látó*, 2002, 10., 60.

¹⁶ *Holmi*, 2008, 96.

¹⁷ *Látó*, 2013, 4., 7.

¹⁸ *Erdélyi Helikon*, 1932, 5., 329.

¹⁹ *Erdélyi Helikon*, 1934, 660.

²⁰ *Pásztortűz*, 1934, 376. (A *Rönkök vagyunk* harmadik sorában egy szót cserélt ki: a *zúgó folyamból örök folyam* lett.)

²¹ *Erdélyi Helikon*, 1935, 646.

²² *Erdélyi Helikon*, 1935, 648.

²³ *Erdélyi Helikon*, 1936, 508. / JZöv 89.

²⁴ *BH*, 1935. dec. 25., 43.

²⁵ *Erdélyi Helikon*, 1937, 48.

²⁶ *Erdélyi Helikon*, 1942/2., 76.